

## V Aréne ožil Holokaust

Peter Scherhauser | Týždeň | 17.12.2012

Minulosti sa treba pozrieť priamo do očí, nech je akákoľvek, a nerobiť za ňou hrubé čiary...

„Poukazovať na minulosť je povinnosťou umelcov,“ hovorí Juraj Kukura, riaditeľ bratislavského divadla Aréna, v ktorom mala minulý týždeň premiéru hra Holokaust, s podtitulom „Príbeh, na ktorý by Slovensko najradšej zabudlo“. Na objednávku ju pre divadlo napísal dramatik Viliam Klimáček. Na premiéru už s niekoľkotýždňovým predstihom upozorňovali rozhlasové spoty, ale aj neprehliadnuteľné billboardy s fotografiou hajlujúcich mladých ľudí v krojoch, ktoré zaplavili centrum hlavného mesta. Fotografiu z osláv druhého celoštátneho nástupu Hlinkovej mládeže urobil v Bratislave v roku 1943 fotograf Jozef Teslík.

### Systematická sebareflexia

Inscenácia Holokaust tvorí súčasť Občianskeho cyklu divadla Aréna, do ktorého patria aj inscenácie Tiso (2004), Dr. Gustáv Husák (2006) Komunizmus (2008) a Kukura (2011). Všetky tituly spája politická téma, ako aj ambícia vyprovokovať prostredníctvom divadla historickú sebareflexiu a spoločenskú diskusiu. Impulzom k vzniku Holokaustu bolo okrem naplnenia tejto programovej tendencie aj 70-te výročie prvých slovenských transportov do nacistických koncentračných táborov. Inšpiráciou bola - pre jednu zo silných príbehových línií - spomienková kniha Ruka s vytetovaným číslom od Hildy Hraboveckej – ženy, ktorá holokaust prežila. V koncentračnom tábore Oswienčim-Birkenau strávila takmer štyri roky.

Hra Holokaust napriek tomu nie je biografiou, príbehom jedného konkrétneho človeka, ale umeleckým dielom, ktoré sa pokúša reflektovať jedno z najtragickejších období slovenských dejín, kontroverzne a moderne. Kým inscenácia Tiso z roku 2004 nahliadala na obdobie slovenského štátu iba cez osobu vtedajšieho prezidenta Jozefa Tisa, Holokaust rozširuje uhol pohľadu a robí z tejto témy záležitosť komplexnejšieho spoločenského vedomia. „Často sa vyčítalo katolíckym biskupom, že sa ozvali neskoro, málo dôrazne, ale otázka je, kde boli slovenskí spisovatelia, novinári, skladatelia, výtvarníci, historici, sociológovia? Nevieť o jedinom, ktorý by sa zmienil, že mu táto vec prekáža,“ vysvetľuje režisér inscenácie Rastislav Ballek.

### Koniec čiernobieleho videnia

„Holokaust je kľúčová trauma euro-americkéj civilizácie 20. storočia, od ktorej sa odvíja celé naše myslenie a hodnotový rebríček,“ pokračuje Ballek a dodáva, že hoci diel s touto tematikou už na Slovensku vzniklo mnoho, umelci stále hľadajú nové estetické prostriedky – komické aj tragické –, ako túto ťaživú tému nanovo zobrazit', pričom je náročné zobrazit' niečo, čo sa dá len veľmi ťažko pochopiť. Možnosti

originálneho stvárnenia ponúka práve Klimáčkov text, ktorý rešpektuje fakt, že jazyk umenia 20. storočia sa po 2. svetovej začal lámať, kopírujúc tým myšlienkový zlom, ktorý uskutočnil holokaust na spoločenskom vedomí európskej spoločnosti.

„Pokiaľ aj existujú texty a filmy o slovenskom holokauste, tak zvyčajne v nich išlo o plošné rozdeľovanie na obete a hrdinov, plus figúrky gardistov a ľudákov, čo pôsobí veľmi zjednodušujúco,“ hovorí dramaturg inscenácie Martin Kubran. „Popri nich však existovala veľká skupina angažovaných intelektuálov, ktorí sa viezli s režimom a priživovali sa na ňom. A tiež existovala traumatizovaná mlčiaca väčšina, ktorá za svoje mlčanie musí niesť zodpovednosť,“ dopĺňa Kubran.

## **Arizácia, znárodnenie, privatizácia**

Hra Holokaustsa odohráva v dvoch časových rovinách – v roku 1991 a v rokoch arizácie. Hrdinka Anna Králiková sa po Nežnej revolúcii vracia na Slovensko, aby reštituovala svoj majetok, až kým nezistí, že jej rodina ho v skutočnosti arizovala. Práve arizácia je jednou z ďalších zásadných tém, ktoré Holokaust otvára. Podľa autora hry Viliama Klimáčka je arizácia popri znárodnení a divokej privatizácii jednou z najväčších krádeží spáchaných na obyvateľoch Slovenska.

Kým prvá časť inscenácie je tradične vybudovaným dramatickým textom, so situáciami a dialógmi, druhá časť zobrazuje následky holokaustu na jednej malomestskej komunite. Dialógy sú v nej nahradené monológmi. „Holokaust spôsobil trvalé spretrhanie možnosti dialógu medzi postavami. Rozmetal ich na fragmentárne monológy. To je formálne veľmi presné a explicitné vyjadrenie toho, čo urobila trauma holokaustu s umeleckými výrazovými prostriedkami 20. Storočia,“ dopĺňa Kubran.

V inscenácií hrajú prevažne mladí herci a herečky, čo súvisí s tým, že prvé transporty zo Slovenska, v ktorých sedela aj Hilda Hrabovecká, boli práve transporty mladých dievčat a žien. Dramaturg Kubran v tom vidí ďalšiu perverznosť fašistického režimu, ktorý postupoval pri likvidácii židovskej rasy prezieravo systematicky a zároveň zvrátene, v úsilí vyvolať dojem, že čosi také absurdné ako vyhladzovacie koncentračné tábory určite nemôže byť pravdivé.

## **Reflexia viny je nevyhnutná**

„Hra Viliama Klimáčka dáva slovo všetkým stranám: židom, arizátorom, kolaborantom, ale aj tým, ktorí sa len zviezli, alebo neurobili vôbec nič; obetiam, hrdinom aj vinníkom. Usiluje sa položiť otázku o zodpovednosti a miere účasti celého spektra vtedajšej spoločnosti na zločine holokaustu,“ zdôrazňuje dramaturgička divadla Aréna Zuzana Šajgalíková. Režisér dodáva, že inscenácia je tak v prvom rade meditáciou o spoločenskom vedomí, nielen o konkrétnej osobnej zodpovednosti, ale o zodpovednosti duchovnej, spoločenskej, umeleckej.

„Národná identita nie je väčšinou spojená iba s hrdosťou, ale musí byť spojená aj s reflexiou viny. Národná hrdosť je téma, ktorej sa veľmi často vedia chopiť ľudia, ktorí ňou len zakrývajú svoje sebecké záujmy. Národná myšlienka, akokoľvek vznešená,

# RECENZIA



musí byť neustále prečisťovaná kritickou skepsou, reflexiou, skúmaním a porovnávaním, aby sa nestala ľahkou korisťou v rukách hlupákov,“ uzatvára Ballek.

Téme holokaustu sa venuje aj inscenácia maďarského dramatika Georgea Taboriho Matkina Guráž, ktorej premiéru v réžii Martina Čičváka uviedlo v uplynulých dňoch Slovenské národné divadlo Bratislava.